

**РАДЯНСЬКІ СВЯТА В УКРАЇНІ 1920-1930-ТІ РР.:
ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАДИЦІЙ, ФОРМУВАННЯ НОВОЇ
ОБРЯДОВОСТІ ТА МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ У ЖИТТЯ
СУСПІЛЬСТВА**

У статті визначено роль радянських свят у формуванні нової ідеології у свідомості українського населення, розкрито особливості впровадження механізмів більшовицьких святкувань та обрядовості у 1920-1930-х рр. в радянській Україні. Показано, як українці намагалися зберегти свої релігійні свята в умовах радянської дійсності.

Ключові слова: Україна, радянські свята, більшовицька ідеологія, «нова людина», радянська влада.

Natalia Kuzminets
Olena Stadnyk

**SOVIET HOLIDAYS IN UKRAINE 1920-1930s: TRANSFORMATION
OF TRADITIONS, FORMATION OF NEW RITUAL AND MECHANISMS
OF IMPLEMENTATION IN THE LIFE OF SOCIETY**

The article defines the role of Soviet holidays in the formation of a new ideology in the consciousness of the Ukrainian population, reveals the peculiarities of the implementation of the mechanisms of Bolshevik celebrations and rituals in the 1920s and 1930s. in Soviet Ukraine. It is shown how Ukrainians tried to preserve their religious holidays in the conditions of the Soviet reality.

Key words: Ukraine, Soviet holidays, Bolshevik ideology, "new human", Soviet government.

Свята і обряди завжди відігравали важливу роль у житті українського народу. Вони не лише стосувалися сімейних подій, а й ставали способом збереження культурної спадщини та духовних коренів, об'єднання населення. Досвід вивчення радянських свят може допомогти нам краще розуміти сучасні механізми маніпуляції свідомістю та пропаганду. Вивчення радянської обрядовості сприяє кращому усвідомленню сучасних культурних процесів та їх політичної складової; механізмів функціонування тоталітарного режиму, культури як інструменту ідеологічного впливу.

В умовах сучасної російсько-української війни важливо вивчати радянську ідеологію знищення української ідентичності. Росія не припиняє використовувати схожі механізми інформаційної та

культурної експансії, що й більшовицько-комуністичний режим. Аналіз цих процесів допоможе усвідомити ефективні стратегії протидії агресору, протистояти сучасним викликам та будувати сильну Україну.

Метою даної статті є аналіз ставлення радянської влади до релігійних свят в Україні у 1920-1930-х рр. та механізми впровадження радянської ідеології для зміни значення та форми традиційних українських свят.

Незважаючи на свою значимість дана тема має вивчатися поглиблено, враховуючи сучасні нові напрацювання істориків, культурологів. Науковці об'єктивно висвітлюють радянські свята, як потужний ідеологічний чинник формування нового комуністичного світогляду. Над цією проблемою працювали Т. Гаєвська [1], О. Тарапон [2], Є. Лубенець [3], А. Аль-Анні та Н. Кузіна [4].

Більшовицька система будувала таке суспільство, у якому усі сфери життя мали бути підпорядковані радянському світогляду. Ідеологічні і культурні процеси мали змінити колишнє традиційне життя і спрямувати настрої населення на підтримку радянської влади. Історично склалося, що український соціум, особливо селянство, мало релігійний світогляд, усталені традиції і свята. Тому першочерговим кроком мала стати руйнація релігійності і поступове створення радянської обрядовості, свят та настроїв. Більшовики планували збудувати державу з єдиною радянською ідеологією. Для цього потрібно було сформувати у свідомості українців нові духовно-моральні цінності, нову систему співіснування людей у суспільстві через свята, звичаї, обряди. Свята формують особливості масової поведінки, вираження державних ідей; новий світогляд людей комуністичної держави, викреслюючи попередні культурні традиції і цінності.

Важливою складовою формування нової радянської моделі є впровадження державних святкувань, які б спиралися на історичні і культурні процеси нової радянської держави і ставали традиційними. Враховуючи релігійність населення, необхідно було запровадити нові елементи повсякденного життя, яке б повністю було підконтрольне владі. Більшовицькі ідеологи наповнювали новим світоглядом життя радянських людей, які були б лояльними до влади з викоріненими національними ознаками. Ще у грудні 1917 р. з'явився Декрет про необхідність впровадження нових свят і про всебічне сприяння організації масових торжеств і видовищ [5, с. 7].

Більшовики відразу намагалися в Україні впроваджувати радянські свята, які б символізували перемогу соціалізму та формування «нової людини». Проте наштовхнулися на перешкоди - небажання святкувати щось нове нетрадиційне. Багато людей продовжували відзначати релігійні свята, а деякі навіть виступали проти радянських свят. Спершу вдалося змусити українське

населення святкувати радянські свята у великих містах та в тих регіонах де перебували загони червоної армії. З колишніх свят лишили Новий рік. Вже з грудня 1918 р. почали з'являтися суто нові більшовицькі свята - день повалення самодержавства, день інтернаціоналу, день пролетарської революції тощо. У березні святкували день похорону жертв революції. 1 травня святкували важливе, на думку радянських ідеологів свято трудящих [6, с. 80]. Це свято мало символізувати міжнародну єдність робітничого класу та боротьбу за соціалізм. До святкувань тривала підготовча робота. До державних річниць планувалося долучати різні прошарки суспільства - робітників, військових, селян. До організації залучали партійців і різні громадські організації. До кожного свята розроблялися сценарії, які намагалися не змінювати з метою закріплення пропагандистського ефекту. В них переважали ідеї зображення важкого життя при капіталізмі і світлого майбутнього у комуністичному суспільстві. В пресі також переважала пропаганда ідей боротьби за ідеали соціалізму. Обов'язковим символом радянських свят була червона зірка, яка символізувала єднання усіх трудящих у світі. Вся інформація про порядок відзначення передбачала контроль «зверху». Тому до розробки сценаріїв залучалися органи комсомолу, ВУЦВК. На місцях за розпорядженням Президії ВУЦВК створювалися обласні, сільські, міські комісії; долучалися громадські організації. Потрібно було вказати, чи будуть на мітингах благонадійні і чи виголошуватимуть ідеологічну пропаганду. Для кожного мешканця радянського суспільства присутність на святах стала обов'язковою. Все відбувалося за традиційним сценарієм - слухання революційних пісень і доповідей пропагандистів-агітаторів, відвідування вистав. Запроваджували річний календар з червоними святами [7, с. 155]. Також звичними ставали «червоні» суботники з обов'язковими мітингами і радянськими піснями.

З січня 1920 р. автоматично всі свята з радянської росії впроваджено в життя українців. Проте, не всі свята відразу можна було перенести на український ґрунт, враховуючи особливості історичного розвитку. На думку більшовиків, важливо було зафіксувати у святі революційні події 1917 р. В Україні це відразу реалізувати не вдалося. Тому в перехідний період ще залишили святкування річниці лютневої революції. Лише потім вже закріпилося святкування річниці міжнародного інтернаціоналу, дня Паризької комуни. Назви свят подекуди змінювалися. До прикладу, у 1920-х роках в Україні святкувався День врожаю, а вже у 1930-х роках змінилася назва на День врожаю і колективізації. Кожне з цих свят мало ідеологічний присмак, спрямований на формування політично грамотного активіста. У надісланій до України телеграмі ЦК РКП рекомендував з нагоди святкування річниці інтернаціоналу

зібрати і перерахувати одноденний заробіток робітникам світу. Цей заклик не був реалізований. Українському населення вкрай важко було прищеплювати радянське мислення [8, арк. 89].

У зв'язку з початком непу в 1921 р. і пом'якшенням суспільно-економічної ситуації внесли зміни в проведенні масових радянських святкувань. Українцям хотіли привити правильне розуміння відзначення пролетарської жовтневої революції. З цією метою започаткували короткотермінові курси політграмоти, де пропагували ідеї світової комуністичної революції і ролі більшовиків в ній. Тому, у 1921 р. з усією відповідальністю приступили до розробки програми святкувань річниці жовтня. До органів влади на місцях надіслали циркуляри з рекомендаціями щодо організації пояснення жовтневої революції як величної події поширення комуністичних ідей у світі і їхнього впливу на покращення життя трудящих у світовому масштабі. Українському керівництву такі рекомендації були не зовсім зрозумілими. В селах всі святкові приготування пов'язувалися з внутрішніми подіями, а не в такому глобальному вимірі. Планували організувати заходи щодо вшанування героїв революції, провести вечори пам'яті, встановити пам'ятники. Увагу приділяли жіноцтву, яке намагалися тісніше залучити до будівництва соціалістичного суспільства. Радянська влада відповідально поставилася до організації святкувань, усвідомлюючи ефективність проведення цих урочистостей. Вже з початку 1920-х рр. чітко розробили плани проведення церемоній з відповідними більшовицькими лозунгами. Офіціоз підкріплювався виступами мистецьких колективів і літераторами, які підсилювали своїми виступами ідею революційних ідеалів [2, с. 101]. 3 жовтня 1927 р. вирішили щорічно відзначати річницю приходу більшовиків до влади. В Радянському Союзі це свято вважали одним з ідеологічно важливих, воно стало соціально-культурним феноменом віддзеркалення змін у суспільстві. До святкування річниці жовтневої революції ретельно готувалися. 7-8 листопада оголосили вихідними. «Великий жовтень» пропагували як початок «історії прогресивного людства» [9, с. 72]. Традиційно проводилися мітинги і демонстрації. Урочисто несли портрети лідерів держави, транспаранти. Колони церемоніально проходили вздовж вулиць, скандуючи ідеологічні гасла. Визначали, в якій послідовності, з яким реквізитом і під який музичний супровід вони мали рухатися. В них йшли робітники, вчителі, медики та інші представники державних установ. Головною трибуною в Радянському Союзі вважався мавзолей. З початком німецько-радянської війни у листопад 1941 р. у Москві провели військовий парад і потім бійців відправили на фронт [10, арк. 87]. В українських містах паради були скромнішими.

У 1921 р. розпочалося святкування Тижня Комінтерну, Міжнародного дня робітниць, Тижня гідності червоноармійця.

У вересні 1924 р. ВУЦВК надіслав листа з вимогою лишити тільки радянські свята. Національні свята перестали відзначати, крім свята до річниці смерті Т.Г. Шевченка, якого рекомендувалося показувати не як національного пророка, а як революціонера [11, с. 470]. Військово-пропагандистськими стали свята до дня радянської армії та військово-морського флоту. На офіційному рівні святкували ювілеї створення компартії, комсомолу. З 1925 р. розпочали святкувати день народження Леніна. Традиційними ставали професійні свята - шахтарів, залізничників тощо.

У 1930 р. з календарів було вилучено 12 релігійних свят [12, с. 184]. До офіційно заборонених потрапили Великдень, Різдво, Трійця та ін., які намагалися замінити такими радянськими, як 1 травня та 7 листопада.

Ідеологічно виправданим, на думку комуністів, стало свято трудящих (1 травня). Відзначати його почали після взяття Києва у 1919 р. Тоді на головній площі міста провели інсценізовану виставу режисера К. Марджанова «Комунізм завойовує світ». У великих містах України проводили виставки картин та вистав на теми радянщини. Внесли зміни і до освітнього процесу. За ініціативи Наркомату освіти УСРР релігійні дисципліни було замінено на різні лекції, екскурсії, концерти з ідеологічним присмаком [13, с. 128]. Саме у 1930-х роках в умовах тоталітарного режиму першотравневе свято набуло ідеологічного забарвлення. У містах організовувалися масові демонстрації з портретами Сталіна та його поплічників, транспарантами і гаслами. На виробництвах, у закладах вищої освіти, у колгоспах відбувалися мітинги з пропагандою досягнень соціалізму та єднання трудящих. Першотравень ставав днем поширення пропаганди про успіхи індустріалізації, колективізації, досягнень радянського способу життя. На фоні голодомору-геноциду та репресій це виглядало вкрай цинічно. Тогочасна преса повідомляла про торжество ідей Леніна, Сталіна, про щасливе життя, про революційну боротьбу з ворогами комунізму. Відзначення першотравня за задумом повинно було мати пропагандистську мету. Але пересічні громадяни додали святу більшої емоційності у вигляді «маївок» на природі, весняного святкування з друзями. Большевицьке керівництво вважало за необхідне підсилити ефективність святкування видачею додаткових продовольчих товарів. З нагоди святкування вирішили робітників преміювати харчовими пайками, які складалися з м'ясних виробів і білого хліба. Почали практикувати відкриття передсвяткових ринків. Так, у 1934 р. до жовтневих свят такі базари почали працювати у 30 українських містах [12, с. 187].

Таким чином, радянські свята були потужним інструментом ідеологічної обробки мас, що дозволяло більшовикам формувати бажаний світогляд. Через свята влада прагнула контролювати всі

сторони життя людини - від родини до виробництва. Руйнувалися традиційні релігійні та культурні свята. Натомість впроваджували ідеологічно виправдані.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гаєвська Т.І. До питання становлення радянської святкової культури. Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2012. № 1. С. 194-198.
2. Тарапон О.А. Державні свята в Україні 1920-1930-х рр. як засіб формування радянських політичних цінностей. Актуальні питання гуманітарних наук. 2016. Вип. 15. С. 96-102.
3. Лубенець Є. Впровадження радянських свят в УСРР (1920-ті рр.) / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://historical-club.org.ua/istoriya-ukrayini/mizhvoyennij-period/724>
4. Аль-Анні А., Кузіна Н.В. Державна політика по впровадженню радянської обрядовості в Українській РСР. Етнічна історія народів Європи. 2012. Вип. 38. С. 40-44.
5. Киридон А.М. Індоктринація радянськості: обрядово-святковий канон як маркер формування атеїзованого суспільства (1920-1930-ті рр. Уманська старовина. Вип. 3. 2017. С. 5-21. С. 7
6. Михайлик А.О. Комуністичні обряди та свята як засіб формування «нової людини» в радянській Україні 1920-1930-х рр. Південний архів (історичні науки). Вип. 38, 2022. С. 76-83. <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2022-38-10>
7. Гаєвська Т. Державні радянські свята: історико-культурологічний аспект. [Культурологічна думка](#). 2013. № 6. С. 153-159. С. 155.
8. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 20. Спр. 346. 129 арк.
9. Курочкін О. До історії становлення та занепаду радянської ритуалістики. Народна творчість та етнологія, Вип.1, 2021. С. 69-78. С. 72
10. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 748. 244 арк.
11. Олійник М.П. Культурно-освітня політика більшовиків на Поділлі в роки НЕПу (1921-1928). Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія «Історичні науки». 2018. Вип. 11. С. 462-475. С. 470.
12. Гогохія Н. Культура масових свят та українське суспільство в 1930-х роках. Краєзнавство, 2010. № 3. С. 183-189. С. 184.
13. Сіданіч І.Л. Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX - початок XXI століття) : монографія. Київ : ТОВ «НВП» Інтерсервіс, 2013. 464 с. С. 128.